

**КРИМИНАЛОТ ОД ОМРАЗА -
ПРЕКУ ЛЕКИТЕ НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА
ЧОВЕКОВИ ПРАВА**

Апстракт: Криминалот од омраза е форма на криминал кој произлегува од пристрасноста или предрасудите на сторителот врз основа на определена заштитена карактеристика на жртвата, вистински или претпоставена, или поради поврзаноста на жртвата со лице со заштитена карактеристика (по асоцијација). Овој труд преку судската пракса на Европскиот суд за човекови права ги разгледува стереотипите и предрасудите за определена група во општеството како ограничувачки фактори на индивидуалните избори на секој кој припаѓа на односната група кои доведуваат до дискриминација, стигматизација, говор на омраза и во крајна линија насилство мотивирано од пристрасност.

Во таа насока, посебно место се отстапува на анализирањето на судската пракса и наодите на Судот во врска со религиозните, етничките и хомофобичните предрасуди, како и предрасудите врз основа на попреченост кои се наоѓаат во основата на случаите на криминал од омраза.

Клучни зборови: *криминал од омраза, стереотипи, судска практика*

POPOSKA Zaneta

**HATE CRIMES –
THROUGH THE LENSES OF THE EUROPEAN COURT OF
HUMAN RIGHTS**

Abstract: Hate crime is a form of crime arising from bias or prejudices of the perpetrator on ground of particular protected characteristic of the victim, actual or perceived, or because of their connection to person with some of the protected characteristics (in association with). This paper through the case law of the European Court of Human Rights discusses the stereotypes and prejudices against a certain social group as limiting factors for the individual choices of every individual belonging to the respective group, which consequently lead do discrimination, stigmatization, hate speech and eventually to bias-motivated violence.

In this context, the analysis of the case law and the findings of the Court are given special attention at with regard to the religious, ethnic and homophobic prejudices as well as prejudices on ground of disability which are the underlying cause of hate crimes.

Key words: *hate crimes, stereotypes, case law*

Вовед

Во современите општества на правото се гледа како на моќна алатка за конструирање на општествената реалност и вклучување на сите лица во модерното општествено живеење. Тоа денес се користи за надминување на дискриминацијата и криминалот од омраза кои се резултат од различното постапување спрема лицата со определена заштитна карактеристика, како на пример етничка припадност, пол и род, попреченост, религија и уверување, возраст, сексуална ориентација и слично, ставовите на луѓето засновани на стереотипи и предрасуди за овие лица или групи на лица, стигмата и општествената средина и структура. Стереотипите и предрасудите за определена група во општеството ги ограничуваат индивидуалните избори на секој кој припаѓа на односната група и доведува до подреденост, нееднаквост, дискриминација, стигматизација, говор на омраза и во крајна линија насилство мотивирано од пристрасност¹.

Предрасудите и стереотипите за различни групи на лица се длабоко вкоренети во секојдневното живеење. Преку генерализација на овие стереотипи, најчесто негативни, конкретните атрибути се наметнуваат на поединците само поради фактот што се припадници на конкретната група, и се дерогира фактот што секој поединец е уникатен сам за себе. На овој начин, овие стереотипи неоправдано ги погодуваат лицата припадници на определени групи со заштитни карактеристики, произведувајќи погрешни показатели за нивните способности.²

Судската практика на Европскиот суд за човекови права (во понатамошниот текст: ЕСЧП или Судот), како што елаборира Попоска³,

¹) Види: Ж.Попоска, *Стереотипите и предрасудите како причина за дискриминаторските практики*, Годишен зборник, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, 2015 година, стр.249-264.

²) За анализа на старосните класификации подеталено види: Б.Кадриу, *Старосната дискриминација во меѓународното право за правата на човекот*, Правен факултет „Јустинијан I“, Скопје, 2010 година.

³) Види: Ж.Попоска, *Стереотипите и предрасудите како причина за дискриминаторските практики - осврт на судската практика на Европскиот суд за човекови права, 16 поември – Меѓународен ден на толеранцијата (избрани текстови)*, МАНУ, 2015 година, стр.35-50.

покажува дека предрасудите се истовремено причината и манифестацијата на дискриминаторскиот третман и ако не се осудени како неприфатливи во општеството, тоа ќе придонесе за пораст на говорот на омраза кој подоцна се развива во криминал од омраза. Доколку овие предрасуди и стереотипи не се спречат во општеството, постои ризик тие да бидат озаконети и институционализирани од страна на правниот систем. На пример, во случајот *Alajos Kiss*⁴, Судот потенцира дека лицата со попреченост се субјект на историски предрасуди со постојани последици кои резултираат во социјална ексклузија, додека овие предрасуди се вклучени во законските стереотипи кои забрануваат индивидуална проценка на капацитетите и потребите на лицата со ментална попреченост (параграф 42). Ова е многу важно разбирање од страна на Судот, кој јасно го изрази својот став дека предрасудите на лицата со попреченост се често институционализирани во легални оправдани стереотипи кои овозможуваат целосна социјална ексклузија на оваа група на лица врз основа на закон.

Затоа, државите имаат обврска да ги препознаат и идентификуваат штетните ефекти и да се борат против стереотипите и предрасудите во општеството, и да се соочат со нив преку промена на општествените и културните трендови на однесување на одредени групи. Доколку ова не се спречи со примена на законодавството за заштита од дискриминација, тогаш стереотипите и предрасудите можат лесно да резултираат во криминал од омраза. Како што беше укажано во случајот *Dorđević*⁵, кој е елабориран подолу во текстот, ескалацијата на насилство кон лице со попреченост, имајќи ја предвид неговата екстремна ранливост е многу веројатно да се случи, при што и вознемирувањето може лесно да резултира во насилство доколку навреме не се спречи од страна на институциите.

1. Конститутивни елементи, карактеристики и предизвици во врска со криминалот од омраза

Криминалот од омраза е вид на криминал кој е мотивиран од пристрасност или предрасуда на сторителот кон жртвата кој има заштитена карактеристика како, на пример, раса, религија или уверување, етничка припадност, попреченост или сексуална ориентација. Насилството и непријателството може да имаат разни последици, вклучувајќи емоционални, физички и сексуални импликации, па дури и смртни

⁴) Види: ECtHR, *Alajos Kiss v. Hungary*, App. no. 38832/06, од 20 мај 2010 година.

⁵) Види: ECtHR, *Dorđević v. Croatia*, App. no. 41526/10, од 24 јули 2012 година.

последници за жртвата. Меѓутоа, криминалот од омраза не ги засега само индивидуалните жртви, туку испраќа негативна порака кон целата група на лица кои ја имаат определената заштитна карактеристика. Тој има потенцијал да ја засили маргинализацијата, екслузијата и изолацијата на немоќните групи и како последица да ги влоши односите помеѓу заедниците⁶.

Овој тип на криминал има потенцијал да ги подели општествата и да креира циклус на насилство и одмазда. Затоа, властите во една држава имаат позитивна обврска да ги заштитат сите граѓани, од насилно однесување како и остро да одговорат на овој тип на криминал. Иако државите не можат да гарантираат дека криминал од омраза нема да се случи, потребно е да сторат сè за да обезбедат заштита и воспоставување на сигурносни мерки. Тие треба да обезбедат информации како да се избегне појавата на насилство и злоупотреба, како да се препознае и како да се пријави. Понатаму, државите треба да обезбедат пристап до кривично-правниот систем и обезбедување на надомест на штета на лицата кои биле жртви на криминал од омраза. Дополнително, лицата кои ќе доживеат насилство треба да имаат пристап до соодветни системи за помош и поддршка. Тие треба да имаат пристап до систем во кој ќе имаат доволно доверба да го пријават криминалот од омраза и да очекуваат соодветна акција, вклучувајќи и индивидуална поддршка. Со други зборови, ако еден систем цели да биде ефективен и да го намали криминалот од омраза, тогаш одговорот на властите кон овој проблем треба да премине од реактивен кон проактивен, преку заштита на лицата од сите акти на насилство и криминал од омраза.

Некои од клучните предизвици во врска со криминалот од омраза се: непријавувањето на криминалот од омраза, недостигот на официјални податоци за криминал од омраза, и недоволната поддршка за жртвите. Имено, непријавувањето на криминал од омраза претставува сериозен предизвик кој треба да се адресира, доколку сакаме да се развие ефикасен систем за превенција и заштита од криминалот од омраза во целина. Постојат бројни причини за непријавување, од недоверба во институциите, преку продолжена виктимизација на жртвата на криминалот од омраза, до страв од можни последици. Како резултат на тоа, многу од овие кривични дела остануваат непријавени, непроцесирана од страна на правосудните органи, а со тоа и невидливи. Дополнително на непријавувањето, постои и недостиг на официјални податоци за распространетоста на криминалот од омраза. Со цел подобрување на оваа ситуација, ОБСЕ/ОДИХР има

⁶) Види: *Disability Hate Crime*, European Network on Independent Living, 2014 година.

изработено *Водич за собирање на податоци и следење на криминалот од омраза*, кој обезбедува десет практични чекори за подобрување на системите за регистрирање на податоци, подобро разбирање на опфатот на непријавувањето, како и поттик за жртвите да пријавуваат криминал од омраза⁷ Официјалното собирање на податоци за криминал од омраза треба да се дополни со истражувања за криминалната виктимизација, кои вклучуваат прашања на криминал мотивиран од пристрасност, со цел да се фрли светлина врз природата и опфатот на непријавувањето, искуствата на жртвите на криминалот од омраза со органите за спроведување на законот, причините за непријавување на криминалот од омраза и свеста за познавање на своите права.⁸

И за крај, кога се зборува за криминал од омразата не се бара само одлучувачки и координиран одговор на сите нивоа, вклучувајќи го и системот на кривичната правда, туку и пристапни и бесплатни услуги за поддршка на жртвите кои се од витално значење за секоја жртва чии права биле повредени. Авторот смета дека овие системи за поддршка сè уште се неразвиени на генерално ниво. Посебно треба да се истакне дека некои од жртвите на криминал од омраза, како на пример оние врз основ на попреченост, доживуваат повисоко ниво на анксиозност, гнев, интензивен страв, понатамошна изолација и чувства на ранливост и депресија⁹. Потврдено и во случајот *Dorđević*, обработен подолу, интензивното страдање предизвикано од криминалот од омраза врз основа на попреченост може да има значителен негативен ефект на лицето со попреченост и, исто така, може да се прошири понатаму од лицето со попреченост и да го засегне семејството и пошироката средина. Затоа е исклучително важно да се земе предвид емоционалниот импакт на кривичното дело, со цел да се обезбеди соодветна поддршка за жртвите.

2. Заштита од дискриминација и криминал од омраза според Европската конвенција за човековите права и основни слободи Европската конвенција за човековите права и основни слободи¹⁰

⁷⁾ Види: *Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A practical Guide*, OSCE/ODIHR, 2014 година.

⁸⁾ Види: *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights*, FRA, 2012 година.

⁹⁾ Види: *Psychological Effects of Hate Crime - Individual Experience and Impact on Community*, Latvian Centre for Human Rights, 2008 година.

¹⁰⁾ Види: European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, влезе во сила на 3 септември 1953 година. Република Македонија ја ратификува Конвенцијата на 10 април 1997 година. Текстот на ЕКЧП со сите дополнителни Протоколи

(во понатамошниот текст: ЕКЧП или Конвенцијата), потпишана на 4 ноември 1950 година, претставува правно обврзувачки документ за сите европски држави што ја ратификувале. Тие се обврзани да ја спроведат Конвенцијата на начин што преку домашното право ќе ги прокламираат правата загарантирани со неа и со Протоколите кон неа и ќе обезбедат правна заштита за секој поединец на национално ниво. Ефектите на пресудите на Европскиот суд за човекови права¹¹ имаат, како *inter partes*, така и *erga omnes* дејство.

Забраната на дискриминацијата е изречно предвидена во членот 14 од ЕКЧП, кој вели: „уживањето на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, ќе се обезбеди на сите без дискриминација, без оглед на пол, раса, боја на кожа, јазик, религија, политичко или друго уверување, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, сопственост, според раѓање или друг статус“¹². Дополнително на член 14 се донесе и Протоколот 12¹² кон ЕКЧП кој е посебен меѓународен договор кој содржи општа забрана на дискриминацијата. Клаузулата во Протоколот 12¹³ има самостојна природа, односно не е врзана за правата и слободите заштитени со Конвенцијата, а има и поширок опфат. Важи за сите права кои им се гарантираат на граѓаните во домашниот правен систем. Понатаму, во Коментарот за Протоколот 12 се наведува дека иако Протоколот во принцип ги заштитува индивидуите против дискриминаторското однесување на државата, сепак и приватните односи се заштитени донекаде со истиот, особено оние односи меѓу приватните лица кои државата нормално се очекува да ги регулира. Како на пример: арбитражната забрана на пристап до работа, влез во ресторани, или услуги

кон неа како и придружните материјали, вклучително листа на држави-членки е достапна на: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>.

¹¹) Сите пресуди на Европскиот суд за човекови права може да се најдат на интернет страницата на Судот во базата на податоци HUDOC на: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?sessionId=42786913&skin=hudoc-en>.

¹²) Види: Protocol No.12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ETS No.177. Бил отворен за пристап на 4 ноември 2000 година, а влегол во сила на 1 април 2005 година, согласно со член 5 од Протоколот. Република Македонија го ратификува на 13 јули 2004 година. Достапен на: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=177&CM=&DF=&CL=ENG>

¹³) Протоколот 12 нема за цел да го замени членот 14, туку на некој начин да го надополни прифаќајќи ја веќе воспоставената судска пракса во однос на забраната за дискриминација. Коментарот, исто така, предвидува дека значењето на општата забрана на дискриминацијата е идентична како и членот 14 во однос на дискриминаторските основи и еволуираните подвидови на основните права и слободи.

кои приватните лица ги прават достапни до јавноста како што се услугите од здравствената заштита, водостопанството или електростопанството и слично.¹⁴

Од друга страна, заштитата од криминалот од омраза најчесто се поврзува со повредата на членот 3 од Конвенцијата (забрана за нечовечно или понижувачко постапување) или членот 2 (право на живот), но кај некои заштитни карактеристики и со повреда на членот 8 (право на приватен живот), членот 13 (право на ефикасен правен лек), како и членот 14 (недискриминација). Од бројната судска практика на Европскиот суд за човекови права несомнено се заклучува дека постои позитивна обврска за државите темелно да го истражат потенцијалниот пристрасен мотив на кривичните дела. Подолу детално се објаснети определените стереотипи и пристрасности кои Судот ги зел предвид при одлучувањето за предметите поврзани со криминалот од омраза.

3. Судска практика на Европскиот суд за човекови права во случаи на криминал од омраза заснован врз определени стереотипи

Во овој дел од трудот посебно место се отстапува на анализирањето на судската практика и наодите на Судот во врска со религиозните, етничките и хомофобичните предрасуди, како и предрасудите врз основа на попреченост во случаите на криминал од омраза. Целта е во практика да се покаже дека постои тенденција дискриминациските практики кои се засноваат на предрасуди и негативни стереотипи ако не се решат преку антидискриминациското законодавство, во голема мера да прераснат во криминал од омраза.

3.1. Религиозни стереотипи. Судската практика на Европскиот суд за човекови права го потврдува постоењето на стереотипите кои се однесуваат на супериорност на мнозинските религии и инфериорноста на помалите религии, кои во определен контекст доведуваат не само до дискриминација како што се покажа во случајот *Hoffmann*¹⁵, туку

¹⁴ Види: Ж.Попоска, *Стереотипите и предрасудите како причина за дискриминаторските практики*, Годишен зборник, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, 2015 година, стр.249-264.

¹⁵ Види: ECtHR, *Hoffmann v. Austria*, App. no. 12875/87, од 23 јуни 1993 година. Во овој случај Судот анализира дали доделувањето на старателството над децата на таткото кој е католик во споредба со мајката којашто припаѓа на Јеховините сведоци само поради религијата на мајката е во согласност со членот 14 од Конвенцијата. Тврдењата дека опкружувањето на Јеховините сведоци ќе доведе до социјална изолација на децата поради ставот на религиозното движење дека треба да се обесхрабруваат сите заемни односи со

доведуваат и до криминал од омраза врз основа на религиозната припадност на апликантите, припадници на Јеховините сведоци и Харе Кришна Хинду. Постојат поголем број на случаи кои ги истакнуваат овие стереотипи.

Имено, во случајот *Begheluri and Others v. Georgia*¹⁶, Судот ги поврзува дискриминациските мотиви на напаѓачите, без разлика дали се приватни лица или овластени службени лица (државни агенти), во извршување на нивните напади против апликантите кои биле припадници на Јеховините сведоци, со постоење на широко-распространети предрасуди за оваа религиозна група проследени со повеќе обиди за насилство врз нив (параграфи 142 и 179). Дополнително, токму таквите дискриминациски ставови довеле до ситуација во која иако биле свесни дека нападите во прашање, веројатно, биле мотивирани од верска омраза, властите дозволиле истрагите, едноставно, да ги игнорираат овие веројатни религиозни мотиви зад насилствата и со тоа создале системска практика од страна на Грузија на одбивање соодветно и ефикасно да ги истражи делата на насилство против припадниците на Јеховините сведоци (параграф 144). Ова Судот го смета за неприфатливо и затоа утврдува повреда на членот 3 од Конвенцијата затоа што надлежните органи биле неефикасни во превенцијата и спречувањето на верски мотивираното насилство кое довело до создавање на клима на неказниност од страна на грузиските власти, која консеквентно довела до охрабрување на други напади против припадниците на Јеховините сведоци низ целата држава (параграф 145). Анализирајќи ја повредата на членот 14 од Конвенцијата, Судот недвосмислено го изразил својот став дека „постапувајќи со верски мотивирано насилство и бруталност на еднакво рамниште со случаи кои немаат таква конотација е исто како да се замижува пред специфичната природа на делата кои се посебно деструктивни за основните човекови права“ (параграф 173). Судот утврдил повреда на членот 14 а во врска со членовите 3 и 9 од Конвенцијата.

Други случаи кои упатуваат на истите предрасуди се *Milanovic v.*

лица кои не припаѓаат на Јеховините сведоци, сите изрази на патриотизам (како што е пеење на националната химна) и верска толеранција, како и ризикот по животот и здравјето на децата поради недозволувањето на трансфузија на крв (параграф 10), јасно се истакнати во случајот. Но, Судот не се согласува со овој став истакнувајќи дека „правејќи разлика само врз основа на религијата е неприфатливо“ (параграф 36) и притоа наоѓа повреда на членот 8 од Конвенцијата во врска со членот 14 од Конвенцијата.

¹⁶⁾ Види: ECtHR, *Begheluri and Others v. Georgia*, App. no. 28490/02, од 7 октомври 2014 година.

*Serbia*¹⁷ и *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others v. Georgia*¹⁸. Имено, во случајот *Milanovic*, Судот ги истакнува како клучни предрасудите кои постоеле спрема лицата кои припаѓале на Харе Кришна Хинду од страна на мнозинското православно население. Притоа, Судот истакнал дека иако при истрагата на насилни инциденти со веројатен верски пристрасен мотив, државните органи имаат дополнителна обврска да ги преземат сите разумни чекори за да се разобличи овој мотив и да се утврди дали верската омраза или предрасудите одиграле улога во настаните или не (параграф 96), сепак во конкретниот случај државата презела само нешто повеќе од *про форма* истрага (параграф 100). Од тие причини Судот утврдил повреда на членот 14 во врска со членот 3 од Конвенцијата.

Во случајот *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others*, Судот забележува дека одбивањето од страна на полицијата да интервенира веднаш на местото на инцидентот, со цел да се заштитат апликантите од верски мотивираното насилство, како и последователната рамнодушност покажана од страна на надлежните органи кон апликантите во голема мера била последица на верските убедувања на истите (параграф 140). Од тие причини Судот утврдил повреда на членот 14 во врска со членовите 3 и 9 од Конвенцијата.

3.2. *Етнички/расни стереотипи*. Неколку стереотипи се обработуваат преку судската практика на ЕСЧП во случаите на криминал од омраза, кои најчесто се однесуваат на инфериорноста на Ромите кои се предмет на полициска злоупотреба, но и насилство од страна на приватни лица, како и расно мотивираните предрасуди спрема лицата со суданско потекло. Чувството на страв и инфериорност, повреда на достоинството и создавање на непријателска средина се заеднички за сите апликанти.

Во случајот *Nachova v. Bulgaria*¹⁹, Судот анализира дали преземениот насилен чин од страна на овластени службени лица, во кој две лица од ромската заедница го загубиле животот, е мотивирано од расни предрасуди. Имено, постоењето на какви било докази за расистички вербални навреди изговорени од страна на овластени службени лица во вршење на операцијата која опфаќа употреба на сила против лица од

¹⁷) Види: ECtHR, *Milanovic v. Serbia*, App. no. 44614/07 од 14 декември 2010 година.

¹⁸) Види: ECtHR, *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others v. Georgia*, App. no. 71156/01 од 3 мај 2007 година.

¹⁹) Види: ECtHR, *Nachova and Others v. Bulgaria* [GC], App. nos. 43577/98 и 43579/98, ECHR 2005 VII од 6 јули 2005 година.

етнички или други малцински групи е многу важно за прашањето дали се случило насилство кое е незаконито, и мотивирано од омраза (параграф 164). Во овој случај контекстуално важна за разгледување е заднината на постојаната дискриминација на Ромите од страна на овластените службени лица во Бугарија. Дополнително, според Европскиот центар за правата на Ромите, ромската заедница и понатаму, во голема мера е исклучена од општествениот живот, наоѓајќи се во ситуација на висок степен на сиромаштија, неписменост и невработеност (параграф 138). Европската комисија против расизам и нетолеранција предлага обуки на локалната администрација со цел подигање на свеста и борба со постојните предрасуди (параграф 53). Според зборовите на Судот „расното насилство е особена навреда за човечкото достоинство и поради своите опасни последици, бара од властите посебна внимателност и енергична реакција... затоа властите мора да ги искористат сите расположливи средства за борба против расизмот и расистичкото насилство, а со тоа зајакнувајќи ја визијата на демократијата во општеството во кое различноста не се смета како закана, туку како извор на богатство“ (параграф 145). Судот, исто така, потсетува дека членот 14 од Конвенцијата подразбира обврска на државата да го демаскира можниот дискриминациски мотив зад насилните инциденти (параграф 161). Поради преземање на соодветна и ефикасна истрага од страна на властите за проверка и потврда на веројатните расистички мотиви Судот утврдил повреда на членот 14 во врска со членот 2 од Конвенцијата.

Во случајот *Abdu v. Bulgaria*²⁰, Судот повторно го искажува својот став дека кога се врши истрага на насилни инциденти поттикнати од расистички ставови/мотиви, властите се должни да ги преземат сите разумни мерки за да одлучат дали постои расна мотивираност и да определат дали чувствата на омраза или предрасудите врз основа на етничката припадност на лицето (во овој случај од суданско потекло) играле улога во дадениот случај. Заклучувајќи дека постапувајќи со случаите со расно мотивирано насилство и бруталност, како и со останатите кои немаат ваков расен преттекст, би било исто како замижување пред специфичната природа на делата кои се посебно деструктивни за основните човекови права (параграф 29). Судот при анализа на случајот се повикува на Извештајот на Европската комисија против расизам и нетолеранција за Бугарија од 2009 година, Извештајот на Комитетот за елиминација на расната дискриминација на Обединетите нации, како и на наодите на народниот правобранител на Бугарија, кој изразил загриженост во

²⁰⁾ Види: ECtHR, *Abdu v. Bulgaria*, App. no. 26827/08, од 11 март 2014 година.

врска со зголемување на бројот на расно мотивиран криминал од омраза и ги повикал властите да „не ги сведуваат ваквите кривични дела на нарушување на јавниот ред... туку да ги истражат можните злосторства од омраза“ (параграф 37). Судот утврдил повреда на членот 3 одделно и во врска со членот 14 од Конвенцијата.

Во иста насока како и во случајот *Nachova v. Bulgaria*, Судот во случајот *Secic v. Croatia*²¹ истакнува дека членот 14 од Конвенцијата подразбира обврска на државата да го демаскира можниот дискриминациски мотив зад насилните инциденти (параграф 66). Дополнително, Судот заклучува дека е неприфатливо тоа што полицијата иако била свесна дека настанот што е во прашање, најверојатно е предизвикан од етничка омраза, дозволила истрагата да трае повеќе од седум години, без да преземе сериозна акција со цел да се идентификуваат и гонат сторителите (параграф 69), притоа утвдувајќи повреда на членот 14 во врска со членот 3 од Конвенцијата. Истите наоди се дадени и во случајот *Seidova v. Bulgaria*²² (параграф 70).

Во случајот *Angelova and Iliev v. Bulgaria*²³, Судот повторно ја истакнува важноста на расниот мотив на извршителот на кривичното дело, мотив кој, во конкретниот случај, властите не го земале предвид и не извршиле соодветна истрага (параграф 105). Тоа што е интересно во овој случај е што Судот јасно ја подвлекува врската помеѓу широкораспространетите предрасуди кои постојат за Ромите и кои доведуваат до насилство спрема оваа група, притоа истакнувајќи ја улогата на властите при обезбедување на континуирана осуда од страна на општеството на расизмот и одржување на довербата на малцинствата во способноста на власта да ги заштити од опасноста на расно насилство (параграф 116). Судот утврдува повреда на членот 14 во врска со членот 2 од Конвенцијата.

3.3. *Хомофобични стереотипи*. Судската практика на ЕСЧП покажа дека предодредената пристрасност од страна на хетеросексуалното мнозинство против хомосексуалното малцинство, мотивирано од ставовите поврзани со религиозните уверувања на мнозинството се причина за појавата на говор на омраза и криминал на омраза врз основа на сексуалната ориентација на апликантите.

Во случајот *Identoba and Others v. Georgia*²⁴, Судот ја потврдува

²¹⁾ Види: ECtHR, *Secic v. Croatia*, App. no. 40116/02, од 31 мај 2007 година.

²²⁾ Види: ECtHR, *Seidova v. Bulgaria*, App. no. 310/04, од 18 ноември 2010 година.

²³⁾ Види: ECtHR, *Angelova and Iliev v. Bulgaria*, App. no. 55523/00, од 26 јули 2007 година.

²⁴⁾ Види: ECtHR, *Identoba and Others v. Georgia*, App. no. 73235/12, од 12 мај 2015 година.

констатацијата дадена во случајот *Smith and Grady v. the United Kingdom*²⁵, во која се вели дека „постапувањето кое се темели врз предодредена пристрасност од страна на хетеросексуалното мнозинство против хомосексуалното малцинство, во принцип, може да потпадне во рамките на опсегот на членот 3 од Конвенцијата” дополнувајќи дека дискриминациските забелешки и навреди во секој случај мора да се сметаат како отежнувачки фактор кога се разгледува повредата на членот 3 од Конвенцијата (параграф 65). Судот во својата анализа на случајот наведува дека нападот на ЛГБТИ активистите при мирниот марш за одбележување на Меѓународниот ден против хомофобијата бил поттикнат од лица со непријателски однос кон ЛГБТИ заедницата во Грузија. Понатаму, тоа насилство, кое се состоело, главно, од говорот на омраза и сериозни закани, но, исто така, и спорадично физичко насилство предизвикало страв, вознемиреност и несигурност на сите апликанти (параграф 79). Според Судот, државата не ја исполнила својата позитивна обврска да ги заштити демонстрантите иако имале сознанија за негативни ставови кон сексуалните малцинства во некои делови од општеството, како и фактот дека организаторот на маршот специјално ја предупредил полицијата во врска со веројатноста за појава на злоупотреби, дополнително на неисполнување на обврската за спроведување на ефикасна истрага во која би се разоткрила пристрасноста, мотивот и идентификувањето на оние кои се одговорни за извршување на хомофобичното насилство (параграф 80). Она што е интересно во случајот е што Судот утврдувајќи повреда на членот 3 во врска со членот 14 од Конвенцијата предупредува дека „во отсуство на една ваква истрага, ќе биде тешко за државата да ги спроведе мерките насочени кон подобрување на обезбедувањето на слични мирни демонстрации во иднина од страна на полицијата, со што се поткопува довербата на јавноста во политиката на државата за борба против дискриминацијата“ (параграф 80).

3.4. *Стереотипи спрема лицата со попреченост.* Во горе наведениот случај *Dorđević*, кој што е случај на криминал од омраза врз

²⁵ Види: ECtHR, *Smith and Grady v. the United Kingdom*, App. nos. 33985/96 и 33986/96, од 27 септември 1999 година, ECHR 1999 VI. Во овој случај две лица се отпуштени од вооружените сили само поради својата хомосексуалност. Судот истакнува дека стереотипот тука е во фактот дека присуството на отворени или претпоставени хомосексуалци во вооружените сили ќе има значаен негативен ефект врз моралот и според тоа и на борбената моќ и оперативната ефикасност на вооружените сили (параграф 95). Владата во својата одбрана оди до таму што тврди дека хомосексуалноста создава посебни проблеми според видот и интензитетот кои расата и полот не ги создаваат (параграф 102). Судот не се согласува со овој став и притоа утврдува повреда на членот 8 од Конвенцијата.

основ на попреченост, Судот утврди дека властите не успеале да ја запрат ескалацијата на насилство и да ги заштитат жртвите од штета сторена од страна на трети лица, со што ги повредиле правата на жалителот. Имено, Судот ја испитал апликацијата поднесена од страна на мајката и нејзиниот син со попреченост, кој бил предмет на вознемирување и насилство повеќе од четири години од страна на група на деца и млади луѓе кои живееле во соседството. Инцидентите во голема мера се состоеле од вербална злоупотреба и други форми на антисоцијално однесување почнувајќи од именување и прозивки, плукање, викање, цртање на навредливи цртежи на тротоарот и оштетување на имотот на семејството, со повремено ескалирање во посериозни акти на физичко насилство врз младиот човек со физичка и интелектуална попреченост, кога на пример рацете му биле горени со цигара или кога неговата глава била удирана од сид, предизвикувајќи интензивно страдање. Впрочем, Судот утврдил дека освен обезбедување на одговор на одредени инциденти релевантно дејствие од општа природа со цел борба против основниот проблем не било преземено од страна на надлежните органи и покрај нивното знаење дека првиот жалител (лицето со пореченост) било систематски цел на злоупотреба и дека злоупотребата многу веројатно може да се повтори и во иднина (параграф 148). Со оглед на сето тоа, Судот сметал дека надлежните државни органи не ги презеле сите потребни мерки за да ја спречат злоупотребата на првиот жалител, без оглед на фактот што континуираниот ризик од такви злоупотреби бил реален и предвидлив, па така утврдил повреди на член 3 (забрана за нечовечко или понижувачко постапување), член 8 (право на приватен живот) и член 13 (право на ефикасен правен лек).

4. Заклучок

Насилството има многу форми и се случува во различни околности. Постојат многу причини за истото, почнувајќи од негативните општествени ставови засновани на предрасуди и недостиг на знаење или разбирање на различните групи кои живеат во едно општество, сè до колективни или индивидуални ставови вкоренети во нетолеранција кон другиот. Прерасудите и стереотипите спрема групите на лица со заштитна карактеристика оневозможуваат одделните членови на засегнатите групи да се гледаат како поединци и како засебни членови на општеството кои треба индивидуално да се оценуваат. Напротив, тие се гледаат како членови на односна социјална група создадена токму преку одредените верувања и ставови на мнозинството, најчесто негативни, засновани

толку на таквите предрасуди и стереотипи.

Судската пракса на Европскиот суд за човекови права покажува дека предрасудите се истовремено причината и манифестацијата на дискриминаторското постапување кое ако не се осуди како неприфатливо во даденото општество ќе создаде поволна почва за говор на омраза кој може да премине во криминал од омраза. Ако овие предрасуди и стереотипи останат непредизвикани во општеството, постои голем ризик истите да се легализираат и институционализираат од страна на правниот систем и дапреминат во криминал од омраза. Затоа обврска на државата е да ги препознае, открие каква штета предизвикуваат и да се справува со нив и да ги предизвикува модифицирајќи ги социјалните и културните трендови на однесување на различните групи. Мерките кои можат да се преземат на национално ниво за подобрување на состојбите подразбираат обезбедување на широк опсег на лична заштита врз различни основи, гарантирајќи собирање на разделени податоци за криминалот од омраза на системски и регуларен начин и обезбедувајќи услови жртвите на криминалот од омраза да се охрабруваат и имаат доверба да го пријават нивниот случај пред властите. Државите треба да гарантираат дека за секој случај на претпоставен криминал од омраза ќе биде спроведена ефикасна истрага, и дека таквиот криминал ќе се гони и осуди во согласност со меѓународните стандарди и релевантната судска пракса на Европскиот суд за човекови права.

БИБЛИОГРАФИЈА

- ECtHR, *Abdu v. Bulgaria*, no. 26827/08, 11 March 2014.
ECtHR, *Alajos Kiss v. Hungary*, no. 38832/06, 20 May 2010.
ECtHR, *Angelova and Iliev v. Bulgaria*, no. 55523/00, 26 July 2007.
ECtHR, *Begheluri and Others v. Georgia*, no. 28490/02, 7 October 2014.
ECtHR, *Đorđević v. Croatia*, App. no. 41526/10, from 24 July 2012.
ECtHR, *Hoffmann v. Austria*, no. 12875/87, 23 June 1993.
ECtHR, *Identoba and Others v. Georgia*, no. 73235/12, 12 May 2015.
ECtHR, *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others v. Georgia*, no. 71156/01, 3 May 2007.
ECtHR, *Milanovic v. Serbia*, no. 44614/07, 14 December 2010.
ECtHR, *Nachova and Others v. Bulgaria* [GC], nos. 43577/98 and 43579/98, ECHR 2005 VII, 6 July 2005.
ECtHR, *Secic v. Croatia*, no. 40116/02, 31 May 2007.
ECtHR, *Seidova v. Bulgarija*, no. 310/04, 18 November 2010.
ECtHR, *Smith and Grady v. the United Kingdom*, nos. 33985/96 and

33986/96, 27 September 1999, ECHR 1999 VI.

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4.XI.1950.

European Network on Independent Living. Disability Hate Crime. 2014. Available at: http://www.enil.eu/wp-content/uploads/2014/11/Disability_Hate_Crime_Guide-FINAL-ENG-1.pdf. [Accessed 20 October 2016].

FRA. Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights. 2012. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/making-hate-crime-visible-european-union-acknowledging-victims-rights>. [Accessed 20 October 2016].

FRA. Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims. 2015. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims>. [Accessed 20 October 2016].

Latvian Centre for Human Rights. Psychological Effects of Hate Crime - Individual Experience and Impact on Community. 2008. Available at: http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/30/01/2012/Naida_noziegums_ENG_cietusaji_em_Internetam.pdf. [Accessed 1 November 2016].

OSCE/ODIHR. Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A practical Guide. 2014. Warsaw: ODIHR. Available at: <http://www.osce.org/odihr/datacollectionguide>. [Accessed 2 November 2016].

Protocol No.12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ETS No.177.

Кадриу Б. Старосната дискриминација во меѓународното право за правата на човекот. 2010. Правен факултет Јустинијан I, Скопје.

Попоска, Ж. Стереотипите и предрасудите како причина за дискриминаторските практики, Годишен зборник, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, 2015 година.

Попоска, Ж. Стереотипите и предрасудите како причина за дискриминаторските практики - осврт на судската практика на Европскиот суд за човекови права, во *16 Ноември – Меѓународен ден на толеранцијата (избрани текстови)*, МАНУ, 2015 година.